

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ชุดโครงการวิจัยเรื่อง ผู้ไทศึกษา ประกอบด้วย งานวิจัย 2 เรื่อง คือ (1) สังคมและวัฒนธรรมผู้ไท (2) ตามรอยผู้ไทไปศึกษาผ้าย้อมคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์องค์ความรู้เรื่องผ้าครามกับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทใน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ดำเนินกิจกรรมวิจัยดังนี้

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากประชากรวิจัยโดยเน้นปฏิบัติการวิจัยสนาม พื้นที่วิจัยใน 3 ประเทศ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทั้งลักษณะภูมิประเทศวิถีชีวิตของคนในชุมชนการปลูกคราม การย้อมคราม การทอผ้า การจัดการเกี่ยวกับผ้าครามผู้วิจัยเข้าร่วมการพบปะสังสรรค์ กิจกรรมการแสดง การเลี้ยงต้อนรับทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่รัฐ ชุมชน ครอบครัว โดยใช้การสนทนาในชุมชนและครอบครัวของพื้นที่การวิจัย

การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จำแนกผู้ให้สัมภาษณ์เป็น 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เน้นไปที่ประเด็นสังคม วัฒนธรรม และผ้าย้อมครามของชาวผู้ไท โดยสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ และปราชญ์ชาวบ้าน (2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เน้นประเด็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การหมัก การย้อม การทำคราม และการทำผ้าฝ้าย โดยสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนชาวบ้านผู้ทอผ้า ย้อมผ้า เจ้าของกิจการผ้า หัวหน้ากลุ่มสตรี หัวหน้ากองทุนในชุมชน (3) กลุ่มคนภายนอกที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรม และผ้าย้อมครามของชาวผู้ไท เช่น นักวิชาการ พัฒนาการ วัฒนธรรมจังหวัด หน่วยงานที่ส่งเสริมเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล

ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการทำงานสนามและเครื่องมือบันทึกเสียง

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนองานวิจัยใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) การตีความหมายข้อมูลการตีค่าเพื่อพรรณนาคุณลักษณะของปรากฏการณ์ที่ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดกลุ่มโครงสร้างและหมวดหมู่พร้อมกับการพรรณนาวิเคราะห์ด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมี 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ
2. การจัดกระทำข้อมูล

เก็บรวบรวมและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม และผ้าย้อมครามของชาวผู้ไท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามสรุปผลการศึกษาวิจัย เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ขอบเขตของพื้นที่และขอบเขตของเนื้อหา มีดังนี้

1. ขอบเขตของพื้นที่ของการวิจัยใน 3 ประเทศ ได้แก่ ผู้ไทบ้านดอนกอย ต.สว่าง อ.พรรณานิคม จ. สกลนคร เป็นตัวแทนผู้ไทในประเทศไทย ผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต เป็นตัวแทนผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้ไทชาวบ้านนาทุ้ง ต.เมืองซอ อ.ฟองโง จ. โสเจา เป็นตัวแทนผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
2. ขอบเขตของเนื้อหาผู้วิจัยกำหนดเนื้อหา กระบวนการผลิตผ้าย้อมครามและรูปแบบผ้าย้อมคราม

ผลการวิจัย

การตามรอยผู้ไทไปศึกษาผ้าย้อมคราม พบว่าองค์ความรู้เรื่องผ้าย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ มีรากเหง้าร่วมกัน ในไทชาวบ้านนาทุ้ง แต่มีพัฒนาการเมื่ออยู่ในบ้านละหาน้ำ และพัฒนาซับซ้อนมากขึ้นในบ้านดอนกอย โดยแต่ละพื้นที่ผลิตผ้าย้อมครามด้วยกระบวนการเดียวกัน แต่ต่างเทคนิค องค์ความรู้ผ้าย้อมครามที่รวบรวมได้ มี 2 ประเด็น คือ (1) รูปแบบผ้าย้อมคราม (2) เทคนิคและกระบวนการเตรียมน้ำย้อมคราม

1. รูปแบบผ้าย้อมคราม

รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไท แต่ละประเทศ มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน และส่วนที่ต่างกัน ซึ่งรูปแบบผ้าย้อมครามนั้นเกิดจากการเลือกใช้เส้นใย การสร้างลาย และเทคนิคการทอ ทั้งนี้เพื่อผลิตผ้าให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์

1) **รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทในประเทศไทย** พบการทำผ้าย้อมครามในหมู่ผู้ไท ทั้งจังหวัด สกลนคร กาฬสินธุ์ มุกดาหาร และนครพนม แต่ที่บ้านดอนกอย ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัด สกลนคร มีจุดเด่นในกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมกันทำงานทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม มีการบริหารกลุ่ม และแบ่งปันค่าตอบแทนเป็นระบบ ควบคุมคุณภาพผ้าได้ดีสม่ำเสมอ เป็นที่ไว้วางใจของผู้บริโภค มีจำนวนการสั่งซื้อมากจนผลิตไม่ทัน ค้างงานสั่งซื้อนานข้ามปี ช่างทอที่เลือกใช้เส้นใยเรยอน ซึ่งเป็นเส้นใยประดิษฐ์ เส้นเล็ก เรียบสม่ำเสมอ ไขมันปนเปื้อนน้อย ทำความสะอาดง่าย ย้อมติดสีครามได้ดี เป็นมันวาว แต่เส้นใยเรยอนมีความทนต่อแรงดึงต่ำกว่าฝ้ายเส้นมือ ช่างทอจึงแก้ปัญหาโดยการทอแบบ 4 ตะกอ ทำให้เนื้อผ้าหนาขึ้น มีน้ำหนัก ทั้งตัว คงรูปทรงดีขึ้น โดยลายผ้าจะนิยมลายหมี่บนเนื้อผ้า 4 ตะกอ หากกลุ่มเลือกใช้ฝ้ายเส้นมือจะทอขัดกันด้วยเทคนิค 2 ตะกอ สร้างลายตาหมากรุก หรือลายตามยาว ตามขวาง เหมาะแก่การใช้ประโยชน์สำหรับนุ่งห่มเป็นส่วนใหญ่

2) **รูปแบบผ้าย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** พบการทำผ้าย้อมครามที่บ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต โดยใช้เส้นฝ้ายเส้นมือเท่านั้นย้อมคราม หลายโทนสี ก่อนนำมาทอลายขัด หากใช้เส้นยีนและเส้นฟุ้งสีเดียวกัน จะเกิดเป็นผืนผ้าย้อมครามไม่มีลาย แต่ถ้าหากใช้เส้นฝ้ายย้อมครามทั้งเส้นฟุ้งและเส้นยีนมีระดับโทนสีไม่เท่ากัน จะเกิดผ้าลายตาหมากรุก และถ้าหากมัดหมี่และ

ย้อมครามเส้นพุ่ง ทอขัดกับเส้นยืนสีน้ำเงิน จะเกิดผ้าลายหมี่สำหรับนำไปต่อหัว ต่อตีน ทำชิ้น นอกจากนี้ช่างทอบ้านละหานน้ำยังสร้างลายหลากหลายจากการสลับเส้นยืนและเส้นพุ่ง ด้วยเส้นฝ้ายย้อมสีธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีมากถึง 62 สี ฝ้ายย้อมครามบ้านละหานน้ำเหมาะสำหรับนุ่งห่มและแปรรูปเป็นของใช้ เช่น หมอน กระเป๋า ฯลฯ

3) รูปแบบฝ้ายย้อมครามผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทั้งไทดำในจินลาและเดียนเบียน และไทขาวในโลเจา ล้วนแต่เลิกทำฝ้ายย้อมครามแล้ว แต่ยังมีฝ้ายย้อมครามเก่า ใช้เป็นเสื้อ กางเกง เปียว และผ้าในพิธีกรรม ผ้าเหล่านี้ล้วนแต่ทำจากเส้นฝ้ายเส้นมือ นำมาทอขัดสานหรือ 2 ตะกอก เป็นผืนผ้าขาวก่อนนำไปย้อมครามจนได้สีน้ำเงินเข้มตามต้องการ จึงตกแต่งฝ้ายย้อมครามภายหลัง เช่น ผู้ไทดำปักเชิงฝ้ายย้อมครามทั้งสองข้างด้วยด้ายสี เหลือง แดง เขียว ทำเปียว ปะผ้าขัดหลายสีทำเสื้อฮี ส่วนผู้ไทขาวต้องเตรียมฝ้ายย้อมครามไว้ประจำบ้านเพื่อใช้ปิดหน้าศพ นอกจากนี้ ยังพบผ้าห่มลายตาหมากรุก สีขาว-น้ำเงิน ซึ่งเกิดจากการสลับเส้นฝ้ายสีขาวและฝ้ายย้อมครามสีน้ำเงินทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง

เปรียบเทียบรูปแบบฝ้ายย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ ตามลำดับได้ดังนี้

พื้นที่	เส้นใย	การย้อม	การทอ(ตะกอก)	รูปแบบ
บ้านนากง	ฝ้ายเส้น	ผ้าขาว	2	ผ้าพื้นสีครามล้วน
บ้านละหานน้ำ	ฝ้ายเส้น	เส้นฝ้าย	2	ผ้าลายตาหมากรุก ผ้ามัดหมี่
บ้านดอนกอย	เรยอน	เส้นใย	4	ผ้ามัดหมี่ ผ้าลายตาหมากรุก

รูปแบบฝ้ายย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ เริ่มจากรูปแบบง่ายๆ ในที่ตั้งดั้งเดิมคือผู้ไทในเวียดนาม ที่ใช้เส้นฝ้ายเส้นมือทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอก ได้ผืนผ้าขาว ก่อนนำไปย้อมคราม และตกแต่งผืนผ้าสีน้ำเงินภายหลัง ตามความต้องการใช้ประโยชน์ โดยไม่มีการซื้อขายฝ้ายย้อมครามแต่อย่างใด ส่วนในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้เส้นฝ้ายเส้นมือเช่นกัน แต่ย้อมเส้นฝ้ายด้วยครามให้สีเข้มต่างระดับกัน เมื่อนำไปทอเป็นผืนผ้าด้วยเทคนิค 2 ตะกอก สร้างลายด้วยการสลับสีเส้นฝ้ายทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง ตอบสนองความต้องการของตลาดต่างประเทศ ส่วนน้อยสร้างลายด้วยการมัดหมี่และย้อมครามเส้นพุ่ง ทอขัดกับเส้นยืนที่ย้อมสีครามล้วน เป็นผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ใช้เป็นผ้าถุงของผู้หญิงลาว สำหรับในประเทศไทย ส่วนมากใช้เส้นใยเรยอน ย้อมครามเป็นเส้นยืน มัดหมี่ย้อมครามเป็นเส้นพุ่ง ทอด้วยเทคนิค 4 ตะกอก ส่วนน้อยใช้ฝ้ายเส้นมือ สร้างลายทั้งสลับสีเส้นใย และมัดหมี่ย้อมคราม แต่ทอด้วยเทคนิค 2 ตะกอก สอนองความต้องการของตลาดในประเทศ

2. เทคนิคและกระบวนการย้อมคราม

ผู้ไททั้ง 3 ประเทศ ผลิตฝ้ายย้อมครามด้วยวัตถุดิบ กระบวนการ และขั้นตอนคล้ายกัน ได้แก่ สกัดสีครามจากพืช ได้น้ำครามเก็บไว้ ทำเส้นฝ้ายเส้นมือ เตรียมน้ำย้อมคราม ย้อมฝ้ายด้วยคราม และทอเป็นผืน แต่รายละเอียด แตกต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

1) เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในประเทศไทย ผู้ไทบ้านดอนกอย ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สกัดสีครามจากต้นครามชนิดฝักโค้งงอเท่านั้น โดยเก็บใบครามแก่และสด ตอนเช้ามีด แขน่นาน 24 ชั่วโมง แยกกาก เต็มปูน กวน และเก็บเนื้อครามไว้ ผสมน้ำขี้เถ้า ที่ได้จากการเผาไม้บางชนิด เช่น เหง้ากล้วย เครื่องจาน กิ่งมะขาม และผสมน้ำต้มใบไม้ โฉกเข้า-เย็น เมื่อน้ำย้อมเป็นสีเหลืองจึงนำ

เส้นใยเรยอนที่ต้มทำความสะอาดแล้วลงย้อม จนได้สีเข้มตามต้องการ ล้างน้ำแรกในถังเก็บน้ำล้าง ครั้งต่อไป จึงล้างน้ำ จนน้ำล้างใส แขน้ำยาปรับผ้านุ่ม ผึ่งผ้ายในที่ร่มให้แห้ง รอนำไปทอเป็นผืนผ้าต่อไป

2) เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้ไทบ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต สกัดสีครามจากการแช่ต้นครามชนิดฝักตรงเท่านั้น ในน้ำ นาน 24 ชั่วโมง จึงแยกกาก เติมนุ่นขาวและกวน เก็บเนื้อครามไว้ผสมกับน้ำขี้เถ้าที่เฝามาจากไม้บางชนิด เช่น เหง้ากล้วย เครื่องหูกเห็บ โจงน้ำย้อมเข้า-เย็น จนน้ำย้อมเป็นสีเหลืองจึงย้อม และย้อมอีก เข้า-เย็น จนได้เส้น ผ้ายสีเข้มตามรหัสสีที่ตกลงกับผู้สั่งซื้อไว้ ช่างย้อมล้างผ้ายครั้งแรกในน้ำปูนใส ถัดไปจึงล้างน้ำหลายครั้งจน น้ำล้างใส สุดท้ายแช่ผ้ายในน้ำข้าว และผึ่งในร่มให้แห้ง นำไปทอตามรูปแบบที่ต้องการ ส่งให้แก่บริษัททงละหา ศิลป์ เพื่อล้างน้ำข้าวในผืนผ้าให้สะอาด และแปรรูปต่อไป

3) เทคนิคและกระบวนการย้อมครามของผู้ไทในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ผู้ไทบ้านนา กุง อำเภอฟองโด สกัดสีครามจากต้นครามชนิดฝักโค้งงอเท่านั้น ด้วยการเก็บใบครามตอนเย็น แขน้ำ 1-2 วัน ส่วนหอมแช่ 2-3 วัน เนื้อครามที่ได้ทั้งจากครามและหอมจะเก็บปนกัน เมื่อต้องการย้อม ผู้ไทชาวจะใช้ขี้เถ้าใน เตาไฟผสมน้ำ แล้วแยกเอาน้ำขี้เถ้า ผสมกับเนื้อคราม โจงคราม เข้า-เย็น จนน้ำย้อมเป็นสีเหลือง จึงใช้ย้อมผ้า เสื้อ และกางเกง ให้ได้สีเข้มตามต้องการ แขน้ำต้มมะเบา และล้างด้วยน้ำต้ออีกจนสะอาด

เปรียบเทียบเทคนิคและกระบวนการย้อมครามผู้ไท 3 ประเทศ ตามลำดับได้ดังนี้

พื้นที่	แหล่งสี	ขี้เถ้า	ย้อม (ซ้ำ)	ปรับปรุงผ้าหลังย้อม
บ้านนา กุง	ครามงอกกับหอม	เตาไฟ	6	แช่น้ำต้มมะเบา
บ้านละหาน้ำ	ครามฝักตรง	เผาเฉพาะ	6	ล้างน้ำแรกด้วยน้ำปูนใส สุดท้ายแช่น้ำข้าว
บ้านดอนกอย	ครามฝักงอ	เผาเฉพาะ	6	ล้างน้ำแรกในถังเก็บสี สุดท้ายปรับผ้านุ่ม

การย้อมครามของผู้ไท 3 ประเทศ ใช้หลักการเดียวกัน คือใช้เนื้อครามผสมน้ำขี้เถ้า โจงครามเข้า-เย็น จนน้ำย้อมเหลืองจึงย้อมผ้าหรือผ้าย ส่วนปลีกย่อยที่ต่างกันคือ ผู้ไทชาวใช้เนื้อครามจากหอมและครามฝักงอปน กัน ใช้ขี้เถ้าจากเตาไฟ หลังจากย้อมครามแล้ว แขน้ำในน้ำต้มมะเบา ส่วนผู้ไทบ้านละหาน้ำใช้เนื้อครามจาก ครามฝักตรงเท่านั้น ใช้ขี้เถ้าเฉพาะ ล้างผ้าย้อมครามน้ำแรกด้วยน้ำปูนใส ผ้ายที่ล้างสะอาดแล้วต้องแช่น้ำข้าว ก่อนนำไปทอ และล้างออกจากผืนผ้าก่อนนำไปแปรรูป ส่วนผู้ไทบ้านดอนกอย ใช้เนื้อครามจากครามฝักงอ ผสมน้ำขี้เถ้าเฉพาะกับน้ำต้มใบไม้ ล้างเส้นใยย้อมครามครั้งแรกในถังเก็บน้ำล้าง สุดท้ายแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม

ผู้ไทใน 3 ประเทศ ผลิตผ้าย้อมครามต่างวัตถุประสงค์ จึงผลิตผ้าต่างรูปแบบ แม้กระบวนการผลิตไม่ แตกต่าง แต่การจัดการกระบวนการผลิตเคร่งครัดแตกต่างกัน ผู้ไทบ้านนา กุง ยังทำผ้าย้อมครามเพราะความ เชื่อด้านพิธีกรรม การผลิตผ้าย้อมครามของเขาเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่ได้อยู่ในความสนใจของชุมชน หรือ หน่วยงานภาครัฐแต่อย่างใด สำหรับการผลิตผ้าย้อมครามของบ้านดอนกอยและบ้านละหาน้ำ ผลิตเพื่อเป็น สินค้า ผู้ไททั้ง 2 กลุ่ม ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในกระบวนการย้อม การทอ ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รวมกลุ่มกัน พัฒนารูปแบบผ้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด ก่อตั้งกลุ่มจากการรวมตัวของญาติ เมื่อสร้างรายได้ดี

สถานะของกลุ่มมั่นคง จึงรับสมาชิกเพิ่ม โดยทั้ง 2 กลุ่มทำหน้าที่ผลิตผ้าย้อมครามตามการสั่งซื้ออย่างเคร่งครัด ชื่อสัตย์ต่อลูกค้าและวิชาชีพ ให้ได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าว สืบเนื่องมาจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมผู้ไท ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเหนียวแน่น ตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่น ทุกครั้งจะย้ายเป็นกลุ่มตามหัวหน้า มีระบบการปกครองสืบเนื่องตามสายสกุล เครือญาติมักจะตั้งบ้านเรือนในอาณาบริเวณเดียวกัน เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน เคารพยำเกรงผู้อาวุโส มีการเค้นเขยที่จะเข้ามาอยู่ในครอบครัว มีการปรับไหมเมื่อกระทำในสิ่งไม่บังควร มีระบบพ่อล้าม แม่ล้าม มีความผูกพันกับบ้านเรือนที่ทำกิน จนถูกมองว่า “หูตาสั้น” มีความรับรู้ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนสูง เช่น เวลาผู้ไทพบกันครั้งแรกและรู้ว่าเป็นผู้ไทด้วยกัน จะพูดว่า “ผีโตเต๋ว” หมายถึง พวกเดียวกัน นับถือผีบรรพบุรุษตัวเดียวกัน หรือเมื่อลูกหลานผู้ไทปฏิบัติสนใจผู้ใหญ่ จะถูกต่อว่า “เป็นแก้วเป็นลาวมาตะขิเลอ” หรือแม่แต่ไทดำที่บ้านต้า ได้ยินเสียงฆานหัก ลูกออกไปดูเห็นเจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรม ซึ่งเป็นคนเวียดนาม เหยียบฆานหัก ผู้ไทดำหัวเราะ กลับเข้าเรือน และว่า “แก้วตักฆาน” ซึ่งทั้งกิริยาและน้ำเสียงบ่งบอกความเป็นคนละพวกกัน ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ภูมิปัญญาซับซ้อนถูกสั่งสมภายในกลุ่มผู้ไท เช่นการเหยา การย้อมคราม และการทอผ้าซิดแพรวา

ข้อเสนอแนะ

ถึงแม้กระบวนการผลิตผ้าย้อมครามทั้ง 3 ประเทศ ใช้หลักการเดียวกัน แต่มีเกร็ดความรู้แตกต่าง ที่เป็นทางเลือกในการปรับปรุงคุณภาพของผ้าย้อมคราม ดังนี้

1. ห้อมกับครามฝักตรง ให้สีน้ำเงินเข้ม แต่ครามฝักงอให้สีน้ำเงินสด และเป็นเงา
2. การแช่ห้อมในน้ำให้ได้สีครามมากที่สุดใช้เวลามากกว่าแช่คราม การแช่ทั้งห้อมและครามให้ได้สีมากที่สุด ขึ้นอยู่กับเวลาและอุณหภูมิ ถ้าเวลาเท่ากัน อุณหภูมิสูงกว่า จะได้สีครามมากกว่า ถ้าอุณหภูมิเท่ากัน เวลาที่เหมาะสมเท่านั้นจึงได้สีครามมากที่สุด เช่น ที่บ้านนาทุ่ง อุณหภูมิต่ำ แช่คราม 1-2 วัน แต่แช่ห้อม 2-3 วัน ขณะที่บ้านละหานน้ำและบ้านดอนกอย อุณหภูมิใกล้เคียงกัน แต่สูงกว่าบ้านนาทุ่ง จะแช่ครามเพียงวันเดียว หรือกล่าวง่าย ๆ บ้านนาทุ่งอากาศเย็นกว่าจึงแช่ครามนานกว่าบ้านละหานน้ำและบ้านดอนกอย
3. เกร็ดความรู้เกี่ยวกับการทำให้สีครามติดแน่น ไม่ลอกหลุด และใช้สีครามอย่างคุ้มค่า เช่นผู้ไทดำแช่ผ้าย้อมครามในน้ำต้มมะเบ๋า ผู้ไทบ้านละหานน้ำแช่ผ้าย้อมครามในน้ำปูนใส ส่วนผู้ไทบ้านดอนกอยเก็บสีส่วนเกินของผ้าย้อมคราม นำกลับมาใช้ใหม่

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปวิจัยต่อยอด มีดังนี้

1. สร้างรูปแบบผ้าขึ้นมาใหม่ โดยผสมเทคนิคต่างๆที่พบจากงานวิจัยนี้ วิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภคหลายกลุ่ม จะได้รูปแบบผ้าทางเลือกตามสมัยนิยม
2. ตามหา “มะเบ๋า คืออะไร” ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ถิ่นกำเนิด วิธีขยายพันธุ์ การใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ
3. ทดสอบสมมุติฐาน “แช่ผ้าย้อมครามในน้ำต้มมะเบ๋า ก่อนล้างให้สะอาด สีปล่อน บ่เม่า แสง ”